

Олексій Ясь

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН України
(м. Київ, Україна), alexyas@ukr.net

Калакура Я. С. Методологія історіографічного дослідження: науково-методичний посібник. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. – 319 с.

Oleksiy Yas

Doctor of Historical Sciences (Dr. hab. in History),
Leading Research Fellow, Department of Ukrainian historiography,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), alexyas@ukr.net

Kalakura Ya. S. Methodology of historiographical research: scientific and methodical textbook. – Kyiv: Kyiv University, 2016. – 319 p.

Буття будь-якої професійної чи фахової спільноти зазвичай регулюється як неписаними конвенціями і формалізованими правилами – своєрідними засадами та вимогами, котрі сприймаються як етичні норми й базові засади комунікації і взаємодії між колегами по «цеху», так і відповідними пізнавальними приписами й настановами, за якими створюється інтелектуальний продукт, точніше генерується нове знання.

У широкому сенсі йдеться про наукову культуру – багатоманітний, полівимірний, строкатий і всеосяжний горизонт образів, уявлень, норм і приписів, які окреслюють загальну конфігурацію каналів, способів і форм продукування, трансляції та репрезентації знання, притаманних певній культурній добі. У вузькому розумінні поняття «наукова культура» здебільшого асоціюється з базовими, часто-густо незримими алгоритмами мислення, утилітарними правилами й практичними настановами, на які спираються дослідницькі практики будь-якого представника фахової спільноти.

Вочевидь, наукова культура чи її локальна «цехова» проекція виникає і трансформується у процесі складної, суперечливої та

розмаїтої взаємодії з соціокультурним середовищем. Водночас наукова культура є вислідом тривалої комунікації інтелектуалів із відмінною фаховою орієнтацією, котра розгортається на перехресті академічної спадкоємності і креативності, які плекають традиції і у той чи інший спосіб сприймають, засвоюють й адаптують новації, кінець-кінцем виробляють ті чи інші конвенціональні домовленості і формалізовані правила.

З такої перспективи наукова культура постає як своєрідний багатоликий Янус, який можемо розглядати у розрізі соціокультурних вимог, аксіологічних приписів і ціннісних настанов суспільства, інтелектуальних трендів і світоглядних метаморфоз, різноманітних виявів схолярної ідентичності, персональної, групової та колективної свідомості, «цехових» стандартів, домінуючих, контраверсійних і конкуруючих уявлень різних генерацій тощо.

Зрештою, наукова культура формується як динамічна, складна, мінлива конфігурація фундаментальних й актуальних уявлень, викликів і запитів. Адже вона відображає складну палітру методології і теорії історії, бібліографічної, джерелознавчої й архівної евристики, системних уявлень про будову дисциплінарного знання і образів певної дисципліни в системі наук, особливо в зв'язку з інтенсивними процесами диференціації та інтеграції соціогуманітаристики протягом ХХ ст., інтердисциплінарними мутаціями й міждисциплінарними вкрапленнями, метаморфозами формального та неформального статусу спеціальностей і предметів, рефлексій і саморефлексій щодо свого фаху тощо.

Та найголовніше те, що наукова культура адсорбує й адаптує цей, здавалося б, майже безмежний горизонт можливостей, суперечностей і викликів до перспектив і практик кожного конкретного дослідника. Мабуть, саме у такому персональному, індивідуальному, особистому масштабуванні й виявляється антропологічне призначення, ба навіть вищий сенс наукової Культури, котра за великим рахунком намагається відповісти на споконвічні питання про неповторний простір буття Науки і багатоманітні ролі Інтелектуала, Вченого, Мислителя на її теренах.

Новий посібник професора Ярослава Калакури є самобутнім путівником-порадником, який уводить дослідника-початківця до світу наукової культури, передусім її базових фахових приписів, настанов і засад. Прикметною рисою цієї книги є її історіографічний і джерелознавчий рефрен, який видається вповні логічним й обґрунтованим. Якщо джерелознавча евристика, критика й інтерпретація забезпечують пошук, первинну систематизацію та верифікацію інформації чи фактографічного зрізу знання, то історіографія – вибір дослідницьких стратегій, пізнавальних взірців, концептуальних пропозицій, урешті-решт методологічних і теоретичних підвалин, які зорієнтовані на те, щоби розкрити зміст та варіативні смисли світу минувшини, котрі переходять за розмаїтими джерельними свідченнями.

Власне, вже у назві посібника – «Методологія історіографічного дослідження» споглядаємо історіографічну акцентуацію, в межах якої й конструюється авторська візія щодо наукової культури, котра адаптована до потреб історика-початківця переважно з історіографічною спеціалізацією. Композиція посібника відображає цю історіографічну спрямованість, але пропонує різноманітні проєкції на теми наукової культури й історичного, ба навіть соціогуманітарного знання.

Структурно посібник складається з восьми розділів: 1. Історіографічне дослідження у структурі історичної науки; 2. Теоретичні та історичні засади історіографічного дослідження, його функції і науковий апарат; 3. Методологічне підґрунтя історіографічного пізнання; 4. Жанри, види, типи текстів і стилі історіографічних студій; 5. Проблема і тема в історіографічному дослідженні; 6. Формування джерельного комплексу історіографічного дослідження; 7. Етапи створення тексту історіографічного дослідження; 8. Апробація, оприлюднення та публічний захист історіографічних праць.

Отож архітектоніка посібника Я. Калакури побудована за принципом переходу від компендіуму загальних, абстрактних, генералізованих уявлень до конфігурації практичних порад і прагматично-утилітарних настанов.

З одного боку, у книзі подано установчі відомості про історіографію, її дисциплінарний статус і структуру, предметну

область, міждисциплінарні зв'язки, понятійний апарат, періодизацію, дослідницький інструментарій тощо. З другого боку, на сторінках посібника репрезентовано блок методичних і технічних питань, пов'язаних із конкретними запитами науковців-початківців, як-от вибір теми та формулювання проблеми, процедура актуалізації, локалізація предмета й об'єкта дослідження, окреслення хронологічних і просторових меж, ієрархічне співвідношення між провідною метою та похідними дослідницькими завданнями, опрацювання робочого плану, підготовка попереднього проспекту праці та ін.

Окрім того, автор пропонує базовий, сумативний виклад відомостей про роботу з джерелами, бібліографічну та джерелознавчу евристику, систематизацію, аналіз, верифікацію, інтерпретацію, реконструкцію джерельних свідчень тощо. Цей джерелознавчий блок настанов і засад органічно доповнюється рядом практичних порад і орієнтирів, які охоплюють широке коло питань, як-от основні етапи роботи з текстом (рукописом), рубрикація й диференціація змісту, редагування та оформлення роботи, опрацювання висновків, рекомендацій і бібліографічного апарату, підготовка анотацій і резюме, визначення УДК, ББК та ISBN.

Низка проблем, порушених у зазначеному посібнику, посідає проміжне місце на перетині методології, методики та техніки дослідження. Передусім, ідеться про видову, жанрову, стильову належність наукових публікацій, пов'язану зі статусом, ознаками й прикметами колективних та індивідуальних монографій, статей, рецензій, оглядів, бібліографічних нотаток, різноманітних навчальних і кваліфікаційних робіт – курсових, дипломних, магістерських і дисертаційних. У книзі пропонуються загальні, хоч і дещо спрощені уявлення про розмаїті способи продукування історичного / соціогуманітарного знання та різновиди наукових праць.

Врешті, в останньому блоці посібника Я. Калакури представлено інформацію про засоби й форми апробації провідних положень, висновків, узагальнень, сутність і значимість здобутих результатів, способи та шляхи їх упровадження чи введення до наукового обігу, особливості й специфіку підготовки кваліфікаційних праць, процедуру публічного захисту тощо.

До посібника додано розлогу бібліографію з викладеної проблематики, а також низку спеціалізованих додатків – вимоги до дисертаційних робіт (витяг із Порядку присудження наукових ступенів), витяг із паспорта спеціальності 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, усталені вимоги до оформлення дисертацій, перелік фахових видань з історичних наук, зразки бібліографічних описів, вимоги до оформлення авторського оригіналу статті, котра подається до «Українського історичного журналу». Крім того, до основного тексту посібника укладено предметний покажчик, який допомагає оперативно відшукувати певні тематичні та сюжетні сегменти.

Таким чином, синтетичний формат посібника Я. Калакури, котрий сполучив строкатий компендіум теоретичних орієнтирів, методологічних взірців, методичних настанов, технічних порад і практичних рекомендацій дозволив авторові представити доволі широкий зріз актуалізованих питань наукової культури, які безперечно будуть корисні історикам-початківцям. Більше того, посібник пропонує мозаїчну, дискретну, динамічну палітру уявлень і сюжетів з проблематики наукової культури, котрі нав'язують численні асоціації та порівняння з матеріалами різних навчальних курсів, зокрема конкретизують й ілюструють застосування практичних навичок і знань з історіографії, джерелознавства, методології історії, історичної бібліографії, методики та техніки наукового дослідження тощо.

Сподіваємося, що публікація посібника професора Я. Калакури спричиниться до актуалізації і розробки низки методичних, технічних, методологічних сюжетів з обсягу українського історіописання, котрі дозволять представити цілісну палітру проблем наукової культури.